

Király Béla

1956 alulnézetben

A két pomázi ötvenhatos története

Tartalomjegyzék

1. Bevezető.....	3
2. A forradalom előzményei	6
3. A pomázi pesti srác visszaemlékezései	9
3.1. Október 23-24.....	9
3.2. A „véres csütörtök”	10
3.3. A Corvin közben.....	12
3.4. A szabadságharc	17
4. Pomáz az 1956-os forradalom idején	19
4.1. A forradalom Pomázon	19
4.2. Fegyverrejtegetés	21
5. Megtorlások és amnesztia	22
5.1. Kivégzések, bebörtönzések	22
5.2. Varga János ítélete	22
5.3. Héder Géza ítélete.....	24
6. Befejezés.....	26
7. Irodalomjegyzék.....	29
7.1. Szakirodalmak	29
7.2. Interjúk, levéltári anyagok.....	30
8. Képek.....	31

1. Bevezető

Az 1956-os forradalom és szabadságharc, a XX. századi magyar történelem egyik legfontosabb és letragikusabb végkicsengésű történelmi eseménye volt. 1956. október 23-ától november 4-éig fellobbanó remény, miszerint Magyarország semleges státuszt nyerhet el, mint a szomszédos Ausztria, a november 4-ei szovjet intervenció után szertefoszlott. A forradalom leverése és vérbefojtása után, a szovjet segítséggel hatalomra kerülő Kádár-kormány, az elrettentés és példastatuálás, valamint pozíciójuk megszilárdulása érdekében, 1956-59 között, közel 350 embert végzett ki, több mint 35.000 ember ellen folytatott eljárást, amiből nagyjából 22.000 embert ítéltek el.¹

A Kádár-rendszer idején tilos volt ötvenhatról bármit is beszélni, megemlékezni a forradalomról, a rendszerváltoztatásig tabunak számított. 1989 után a lakat lehullott az emberek szájáról, a titkos dossziék is napvilágra kerültek, 1956 végre megismerésre kerülhetett, történészek feldolgozták, könyvtárnyi szakirodalom áll mindenki rendelkezésére, iskolák történelem óráin kötelező tananyag, így mindannyian ismerjük a forradalom első napját, a főváros nagyobb helyszínein zajló eseményeket.

Tanulmányomban a forradalom egy ismertebb és egy kevesek által ismert helyszínét választottam, a fővárosi Corvin közt, valamint Pomáz települést. Mindkét színhely történéseit két forradalmárral készített interjúk alapján dolgoztam fel (mindketten pomázi lakosok), Varga János visszaemlékezései alapján írtam meg a Corvin közti eseményeket; Héder Géza (nemzetőrparancsnok- helyettes) élményei alapján, a pomázi 1956-os forradalom fontosabb eseményei kerülnek bemutatásra. A megtorlási időszak szintúgy Varga és Héder élményeikre, börtönéveikre, szabadulásukra épül, a két forradalmár példáján keresztül mutatom be, hogy milyenek voltak a Kádár-rendszer koncepciók perei. A Budapest vonzáskörzetéhez tartozó települések lakóinak nagy része a fővárosban dolgoztak vagy tanultak, így 1956. október 23-án sokan csatlakoztak a tüntetéshez, amikor hazafelé tartottak munkahelyükről, valamint az iskolákból. Pomáz is a budapesti agglomerációhoz

¹ ROMSICS, 2010. 406.

része, így a pomáziak közül is megtalálható olyan forradalmár, akit magával ragadtak a budapesti forradalmi események, mint a Széna téren harcoló Czimmer Tibor, akit 1957-ben kivégezték, vagy a Corvin-közből harcoló Varga János. Voltak olyanok is, akiket a lokális események ragadtak meg, a helyi történetekben vették ki osztályrészüket, kisebb illetve nagyobb vidéki városokban, településeken, mint például Pomázon Héder Géza. Habár Varga és Héder két különböző helyszínen élte át ötvenhatot, mégis a megtorlási időszakban, a „Gyűjtőben” együtt töltötték kiszabott büntetésüket, más-más cellában, de mindig segítve egymást, amiben csak lehetett. Varga János és Héder Géza még ma is jó barátságot ápolnak.

Varga János 1943. február 23-án született Budapesten. Gyermekkorától Pomázon lakik. Az általános iskolát Pomázon végezte, majd a Fővárosi Szerelőipari Vállalatnál villanyszerelői szakmát tanult. 1956. október 23-án munka után csatlakozott a tömeghez. A forradalom teljes időszaka alatt részt vett a fővárosi harcokban, egyedül október 24-én tért haza szüleihez, hogy némi ételt vigyen nekik. Október 25-e után a Corvin közben vállalt feladatot, ahol november 4-én fejsérülést szenvedett, november 12-én hazatért Pomázra. 1964-ben letartóztatták, 13 év letöltendő börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban szabadult 6,5 év börtön után. 1964-ben megnősült. 1994-ben Pomázért kitüntetésben részesült, 2009-ben Pomáz Díszpolgára kitüntetésben jutalmazták.²

Héder Géza 1935. október 29-én született Felvidéken, Zsitvabesenyőn. A II. világháború utáni lakosságcsere következtében, az akkori Csehszlovákiából kitelepítették családját, így 1947-ben kerültek Pomázra. Általános iskolát Pomázon végezte, azután Budapesten könyvelői szakmát szerzett. Szakmája megszerzése után Székesfehérvárott kapott állást, ahonnan sorkatonai szolgálatra vitték Vácra. A forradalom kirobbanása után hazatért Pomázra, ahol nemzetőrparancsnok-helyettes lett. A forradalom vérbefojtása után nemzetőrtársaival elrejtették a karhatalom elől a fegyvereket, amely miatt 1957-ben letartóztatták, halálra ítélték, de a Kegyelmi Tanács a meghozott ítéletet életfogytiglani szabadságvesztésre enyhítette. 1963-ban

² EÖRSI, 2001. 488.

szabadult több mint 6 év letöltött börtön után. 1994-ben Pomáz Díszpolgára kitüntetésben részesítették.³

Témaválasztásom oka, miszerint 1956-ot szeretném bemutatni, azon belül is a Pomázon történt eseményeket, illetve a mindenki számára ismert fővárosit, történelem iránti érdeklődésemből és a korszak mélyebb megismeréséből fakad, továbbá úgy gondoltam, érdemes papírra vetni azon fontos momentumokat, eseményeket, történeteket, amelyeket a forradalomban résztvevő hétköznapi hősök diktáltak le nekem.

³ KÖNCZÖL-VICSOTKA, 2011. 185-191.

2. A forradalom előzményei

1945 februárjában a három nagyhatalom (USA, Nagy-Britannia, Szovjetunió) egy asztalhoz ült egy közös cél- a második világháború utáni új hatalmi rendezés – érdekében. A közös megegyezés azonban a felek alapvetően eltérő gazdasági, társadalmi, politikai berendezkedése miatt hamar kudarcba fulladt, Sztálin- a náciitalanításra és demokratizálásra hivatkozva- megszállta Közép- Kelet- Európát. Magyarországon is megkezdődhetett a szovjetizálás, amely a Rákosi Mátyás nevével fémjelzett időszakban bontakozott ki. Ez a térség egészéhez hasonlóan a sztálini minta totális követését jelentette. A nagy példakép és vezér, Sztálin 1953-as halálát követően az utódlási harcok következtében a rendszer némiképpen meglazult, amely itthon is érezte hatását: Rákosit Nagy Imre váltotta, aki a reformok útjára terelte az országot. A szovjet politikában 1955-ben ismét változás történt, a korábbi reformerek megbuktak, így a magyarországi Nagy-vonalat ismét a rákosista elit váltotta fel, de a teljes resztalinizációt megvalósítani már nem tudták.⁴ 1956 februárjában, az SZKP XX. kongresszusán, zárt ajtók mögött Hruscsov éles kritikával bírálta a sztálini rendszert, illetve felfedte Sztálin néhány, addigi titkos bűneit, amelyek a rendszer valamelyes lazulását jelentették, melyeknek eredményeképpen megkezdődtek a „desztalinizációs” folyamatok, amelyek a hazai belpolitikai eseményeket is jelentősen meghatározták. Rákosi sokadszorra kényszerült önkritikát gyakorolni, valamint nyilvánosan elismerte felelősségét Rajk László kivégzésében.⁵ Még 1956 nyarán leváltották Rákosi Mátyást, de helyére egy szintűgy kevésbé népszerű, a Rákosi-rendszer egyik csatlós politikusa, Gerő Ernő került. Gerőék a hazai sodródó eseményeket nem igazán tudták féken tartani, Rajk Lászlóék újratemetését pedig nem tudták már megakadályozni. Az újratemetést-teljesen velőtlenül- 1956. október 6-ára, az aradi vértanúk napjára tették, amelyen a több százezres tömeg nem is igazán a kivégzettekre emlékezett, hanem a felszólalások a rendszert illették éles kritikával.⁶

⁴ GYARMATI, 2013. 359-361.

⁵ SZAKOLCZAI, 2001. 15-16.

⁶ SZAKOLCZAI, 2001. 22.

Október 23-a előtti fontos dátum továbbá október 16-a, amikor is a szegedi egyetemen megalakult a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ)- a hallgatók ekkor követelték először nyíltan a szovjet csapatok azonnali kivonását.

A forradalom kezdetben diáktüntetésként indult 1956. október 23-án, Budapesten, délután három órakor a Petőfi szobornál, ahol mintegy 10-15 ezren vettek részt. Az eléggé bizonytalan pártvezetés kezdetben betiltotta a megmozdulást, Marosán György a PB ülésen a tüntetőkbe lövetést javasolta. Miután a PB hírére jutott, hogy a különböző államvédelmi szervek tagjai(pl.: rendőrség) szembeszegültek a párt elvárásával(nem lőnek a tömegbe), Gerőék kénytelenek voltak a kezdeti tilalmat feloldani.⁷ A tömeg innen a Bem-szoborhoz vonult, ahol már legalább 50 ezren lehettek. A Bem-szobor felé menő demonstrálók útközben kivágták a magyar zászlóból a Rákosi-címert, így megszületett a forradalom jelképe, a lyukas zászló; az emberek, a „Ruszkik haza!” rigmusokat kezdték egyre bátrabban és hangosan skandálni. A Bem-szobortól a Parlament elé vonultak, ahol Nagy Imrét követelték a kormány elére. Nagy köszöntőjét a demonstrálók kifütyülték, amikor a politikus, az „Eltársak!” köszöntéssel kezdte beszédét, melyre a tömeg hangosan, a „Nem vagyunk mi már elvtársak!” mondattal válaszolt vissza, ezzel jelezve, szakítani kívánnak a kommunista rendszerrel. Nagy Imre beszédét hol helyeslő közbekiáltások, hol pedig éles fütyükoncertek kísérték. Nagy beszédét azzal zárta, hogy „Most pedig énekeljük el a *Himnusz*t.”⁸

A tüntetők egy része a Bródy Sándor utcai Rádiónál követelték az egyetemisták által korábban megfogalmazott 16 pont beolvasását, majd ugyanezen a helyen este 9 óra tájban elszabadult a pokol, ugyanis a Rádió elnöke megtagadta a követelést, helyette Gerő Ernő beszédét sugározták, amely még jobban felbőszítette, az amúgy is már robbanékony kedélyeket. Az épületbe benyomuló tömegbe, a Rádiót védő ÁVH-sok közül valaki belelőtt, amely fegyveres összecsapásokká változtatta az addigi békés megmozdulást. Megkezdődtek a fegyveres harcok az államhatalom és a tüntetők között, melynek aznapi győztesei a forradalmárok lettek. A csoport harmadik része a városligeti, 1951-ben felállított monumentális Sztálin-szoborhoz

⁷ SZAKOLCZAI, 2001. 25-26.

⁸ SZAKOLCZAI, 2006. 98-99.

vonult, hogy ledöntsék a totalitárius diktatúra jelképét. A sikeresen elbontott szobrot a tüntetők gépkocsival elvontatták, majd feldarabolták.⁹

Október 24-én a szovjet csapatok bevonulása megindult, innentől kezdve a tüntetések harcokká csaptak át, az intervenció olaj lett csak a tűzre, a fővárosban barikádokat emeltek, ezzel megakadályozták a szovjet tankok és harckocsik benyomulásait a forradalmárok. A harcolók többsége gyerekekből, tinédzserekből, munkásosztálybeli fiatalokból tevődött össze, akik olykor vakmerő bátorsággal képesek voltak szembeállni a túlerőben lévő szovjet hadsereggel. Ők voltak a *pesti srácok*, akiknek leggyakoribb fegyverük a páncélosok ellen, a Molotov-koktél volt.¹⁰

A forradalom történései hamar futótűzként terjedtek az országban, a vidéki településeken, kis- és nagyvárosokban egyaránt sztrájkhullám söpört végig, némely vidéki városban az ÁVH-s egységek a tüntetőkbe belelőttek, egy-két helyen még lincselés is történt.

⁹ SZAKOLCZAI, 2001. 29-30.

¹⁰ ROMSICS, 2010. 390-391.

3. A pomázi pesti srác visszaemlékezései¹¹

3.1. Október 23-24.

Varga János Budapesten, a Nyár utcában épületgépészeti iskolában ipari tanuló volt; Budán, a Szilágyi Dezső téren pedig a kötelező gyakorlatát töltötte, ipari kisinasként dolgozott. Napok óta a rádiós híradások már foglalkoztak a hazai belpolitikai fejleményekkel, Varga elmondása alapján: „az emberek jó része akkor figyelt fel először, amikor Rákosit kivitték az oroszok ötvenhat nyarán.”. Varga akkor még nem tudta, hogy „Sztálin legjobb magyar tanítványát” a Szovjetunióba „számúzték”.

Október 23-án sokan, a munka vagy az iskola után nem tértek haza a fővárosból, hanem a demonstráló tömeghez csatlakoztak; Varga János is így tett. Fiatalkorú volt, nem volt még tizenégy esztendő. Elmondása alapján, a kommunista hatalomátvétel óta először lehetett az utcákon nemzeti lobogókat látni, valamint akkor látott először olyan magyar zászlót, amely közepén lyukas volt, ahol eddig a Rákosi-címer állt.

A Jászai Mari térnél volt egy Rózsa nevű cukrászda, ahol egy MHSZ iroda és raktár üzemelt, ahonnan Varga társaival, Pobjedával főként kispuskákat és lőszereket szállítottak a Rádiónál harcolókhöz, de a fegyvereket nem közvetlen az épület előtt, hanem a Múzeum körút-Bródy Sándor utca előtt tették le. Amikor először találkoztak szovjet páncélosokkal fegyverszállítás közben, a Falak Miksa utcánál lévő bizomány épületében bújtak el előlük. Elmondása alapján, a tankok a Parlament felé mentek, majd onnan a Kálvin térre. Vargáék a szovjet páncélosok után, kerülő úton gyorsan a Kálvin térre mentek, hogy leadják a megszerzett lőszereket és fegyvereket a Rádió előtt harcolóknak. Vargáék rendőrségekre is elmentek fegyverekért, ahol-Varga visszaemlékezése szerint- többen, a rendőrök közül becsukták a szemüket, így

¹¹ Hivatkozva végig: VARGA János interjúk, 2014.

vihették el a fegyvereket a forradalmárok. Ekkor szerezte meg Varga János a Walter II.(765-ös) típusú kézfegyvert, amelyet egy kályha mögül szedett ki.

A Kálvin téren álló oroszok rájuk nem lőttek, csak „demonstratíván álltak ott”- ahogyan pomázi forradalmár emlékszik. Ezután ismét visszamentek egy adag fegyverért a Jászai Mari térre(ekkor már hajnal volt), ahol egy pomázi lakossal találkozott. A férfi azt mondta Vargának, hogy menjenek most már haza, mert ezen a helyen több fegyver már nincsen, mivel teljesen kipakolták az MHSZ raktárt. Ezután Varga a pomázi férfival az Árpád hídig gyalogolt, onnan pedig HÉV-vel hazautazott. Ekkor kezdett világosodni, már október 24-e volt.

3.2. A „véres csütörtök”

Október 25-én reggel, Varga elhatározta, hogy visszamegy a fővárosba. Édesanyja nem akarta elengedni, de Varga azzal érvelt, hogy szerinte lesz tanítás az iskolában, persze tudta, hogy „tombol a harc és ebből[tanításból] nem lesz semmi”. Az idő nem volt rossz, a hideg, zord időjárás elmaradt, Varga János is csupán egy egyszerű zakóban indult útnak. Elmondása alapján, azért ment vissza a fővárosba, mert lelkiismeret-furdalása volt, hiszen kialakult tíz egynéhány főből álló „fegyverbeszerzési csoport”, akik hordták a fegyvereket a tüntetőkhez, de ő a csoportot 24-én otthagya. Ezután egyenesen a Kálvin térre ment, ahová az utolsó fegyvert rakta le. A Kálvin téren a következő kép fogadta: fél civil ÁVH-sok géppisztolyosan, szovjet tankokkal közösen elállták a Bródy Sándor utcát, de közvetlenül a Rádióhoz nem mentek be. Itt látott először fiatal holttesteket, akiket szovjet tankok láncfalpai taposta halálra, valamint azt, hogy füstölt a Magyar Nemzeti Múzeum teteje, amelyet este fél hétig, a folyamatos tűzharc miatt a tűzoltóság nem tudott eloltani.¹² Varga azt vallja, hogy oroszok gyújtották fel szándékosan, mert úgy látta, hogy a Kálvin téren állt egy négy csövű légvédelmi ágyú(Flack), amely négy csövét a múzeum felé fordította és rálőtt. Több lövés ezután nem érkezett az épületre. A lövés után kb. fél-egy óra múlva Varga azt látta, hogy a

¹² SZAKOLCZAI, 2006. 119-121.

négy csövön piros-fehér-zöld szalag volt, a fiatalok pedig dohányozva a szovjet kiskatonákkal beszélgettek.

Varga János elkezdte keresni az október 23-ai társait, de egy fegyveres forradalmárt sem látott 25-én. Később megtudta, hogy szinte az összes felkelő 24-én átment a Corvin-közbe. A Kálvin téren álló tüntetők egy részével az Astoria felé ment Varga. A felbőszült tömeg a Parlament elé indult, hogy békésen tiltakozzanak az elmúlt két napban meggyilkolt fiatalok miatt. Rengetegen vonultak az utcára, ugyanis Gerőék feloldották 25-ére az előzőnap kihirdetett kijárási tilalmat.¹³ Varga elmondása alapján, az Astoria környékén állva arra lettek figyelmesek-ekkorra szép számú tömeg lepte el a helyet-, hogy a Körút irányából egy vagy kettő darab orosz tank közeledik feléjük. A páncélosokat a tömeg megállította, az oroszul kiválóan beszélők a tüntetők közül(főként az egyetemisták) a szovjet katonákat arra próbálták meggyőzni, hogy a forradalmárok-szemben az állami propagandával- nem csöcselék, csupán a szabadságért harcoló hétköznapi emberek, valamint rábírták a szovjeteket, hogy ne bántsák őket. Varga úgy emlékszik, hogy az orosz katonák is egyetemista korúak lehettek. Miután sikerült a szovjetekkel ezt elérni, közösen mentek a Kossuth térre- többen a tankon ültek, amelyen magyar zászló lett kitűzve- hogy együtt tiltakozzanak. A demonstrálás békés volt, mindannyian fegyvertelenül mentek a Parlament elé. Az államhatalom viszont nem így reagált a megmozdulásra. Varga- mint oly sokan- úgy emlékszik, hogy a Földművelésügyi Minisztérium épületének tetejéről, ÁVH-s egységek belelőttek a tüntetőkbe kétszer- háromszor megismételve azt. A minisztérium tetejéről viszont biztosan nem lőhettek a tüntetőkre, ugyanis ekkor senki sem tartózkodott az épület tetején, a fényképek alapján is megállapítható, hogy a demonstrálókra az FM tetejéről senki sem eresztett golyózáport. Azon fények, amelyet a minisztérium tetőterének ablakain láttak az ott tartózkodók, azt a Parlament előtt álló tankok torkolattüzei idézték elő. A legvalószínűbb feltételezés, hogy a Sárvári Endre tér felől lőttek a tüntetőkre.¹⁴ Varga János elmesélte, hogy a sortűz után, amikor az emberek a földre dobták magukat, a lövéseket abbahagyták. Miután nem lőttek, az emberek elkezdtek szaladni(a nők fehér zsebkendőt lobogtattak), majd újra sortűz pusztított végig a tömegen. Varga visszaemlékezése

¹³ SZAKOLCZAI, 2001. 37.

¹⁴ KŐ- NAGY J., 2001. 275.

alapján: az első lövés után, a mai Kossuth téri metrómegállónál megjelentek a mentősök is, akikre a karhatalom szintűgy tüzet nyitott. Az utolsó sorozatlövés után az emberek már nem ugrottak fel a földről, hanem várták, lesz-e újabb lövés. Varga úgy emlékszik vissza, hogy az utolsó lövés utáni szünetet követően újabb lövés dörrent el, de az már más hangú géppuska-tűz volt. Valószínűsíti, hogy a Parlament előtt álló szovjet katona lőtt, de ő az ÁVH-sokra célzott, nem az emberekre. Ezután több lövés nem következett. Ezt követően tudták a sebesülteket ellátni, a halottakat azonosítani. A halottak száma ötven-hetven főre tehető, a sebesültek száma a halottaknál is több volt.¹⁵ A sortűzre a parancsot Ivan Szerov tábornok adhatta ki, amikor az Akadémia utcai sarokhoz érkezve az a látvány fogadta, hogy a magyar felkelők az orosz katonákkal baráti viszonyban vannak, a Kossuth téren álló szovjet páncélcsovin magyar tüntetők állnak.¹⁶ Vargák a sebesülteket szürkületig hordták az FM árkádjá alá. A fiatal Vargát három dolog motiválta a sebesültek ellátásában: 1) az emberrel született ösztönös segítségnyújtás; 2) szolidaritás, felelősségérzet a sebesültekkel szemben (szégyellte volna, ha otthagyja földön a sérülteket); 3) a sortűz utáni forradalmi hangulat.

3.3. A Corvin közben

A Kossuth téri mészárlás után Varga elhatározta, hogy elmegy a főnökéhez, aki az Auróra utcában, a Népszínház utca mellett lakott. Gyalogosan vágott neki az útnak. A Népszínház utcánál- ahogy a pomázi *pesti srác* emlékszik- orosz tankok álltak, de lövöldözés nem volt. A Népszínház utcához egynéhány kilométerre puskaropogásokat hallott, amelyek az Üllői út irányából tehetőek. A főnökét nem találta otthon-ekkor már éhes volt, az otthonról hozott zsíros kenyerét is megette-, amikor eljött onnan, pár száz méterre a lakástól, a Kiss József utcánál lövöldözéseket hallott. Elmondása alapján, a Kiss József utca sarkán, egy orosz tank forgolódott, amely géppuskával lőtte a házat, mert a kapualjból a gyerekek rádobtak a láncaltalpához összezsavart Vécsey gránátokat, amelyek leszakították a hernyótalpat. Varga elmondta, hogy egy fiatal balkezes forradalmár, kilépve a kapualjból,

¹⁵ SZAKOLCZAI, 2001. 38.

¹⁶ KŐ- NAGY J., 2001. 272-273.

Molotov-koktélt akart a rádobni a harckocsira, de elvétette a dobást, a benzines palack a csőben megakadt és a tank mellé zuhant; a harckocsiból nyomban lelőtték a fiút, akit ketten- kilépve a kapualjból- rögvest behúztak. Ezután rövid csend állt be, majd a tankban ülő katona kimászott a harckocsiból, és az emberekre próbált löni, de esélytelenül, a forradalmárok agyon lőtték, és a szovjet katona visszazuhan a tankba, de a fegyvere leesett a harckocsira, majd onnan az aszfaltra. Ezután orosz kiáltást lehetett hallani, majd kimásztak az oroszok a tankból a harckocsi alján, a vésznyíláson fegyver nélkül, és megadták magukat. A lövések után nők és férfiak jöttek valahonnan kondérral kezükben, honvédségi tányérokat és kanalakat hoztak, és az ott lévőknek meleg levest osztottak. Varga október 25-én ekkor evett először főtt ételt. Az itt találkozott fiatalokkal együtt a Corvin közbe ment ezután, a Práter utcán keresztül.

Október 25-én, a Parlament előtti tömegmészárlás komoly indokot adott a felkelők számára, hogy újra felvegyék a harcot a szovjet csapatok és a karhatalmi szervek ellen. A fővárosi harcok helyszínei közül, az egyik legjelentősebb terület, a Corvin köz és környéke volt, melynek parancsnokává, Iván- Kovács Lászlót választották.¹⁷ A Corvin köz harcoló csoport még október 24-én, a forradalom másnapján megalakult, életkoruk nagyjából 18 év körülire volt tehető.¹⁸

Az első Corvin köz éjszakán egy golyószórós *pesti srác*- Medve Jancsi-mellé osztották be a fiatal Vargát, feladata szintúgy mint 23-án a Rádiónál, a fegyvertárak megtöltése. Ekkor kapta Varga, a *Kicsi* becenevet. A legelső éjszakát, a Práter utca-Vajdahunyd utca sarkán, egy házban töltötték, ahol őrséget kellett adniuk, ugyanis a harcoló fiatalok attól tartottak, hogy-ahogyan a pomázi forradalmár emlékszik vissza-„bizonytalan, szedetett-vetett ÁVO-s csürhe(sic!) esetleg megpróbál még az éjszaka bejönni.”.

Október 26-án átkerültek a Vajdahunyd utca 41.-be, egy munkásszálló pincéjébe, amely a szállásuk lett. Pihenni nem volt idejük ezen a napon, ugyanis tomboló harcok folytak a környéken,¹⁹ az oroszok a Práter utcáig benyomultak, de a Corvin közt nem tudták elérni, ugyanis a Corvin mozi-Corvin közt- Práter utcai

¹⁷ SZAKOLCZAI, 2001. 41.

¹⁸ EÖRSI, 2001. 43-45.

¹⁹ EÖRSI, 2001. 32.

iskolát egy „sündisznóállás” védelmi vonal védte, mely azt jelentette, hogy a környező utcákat(Nap utca, Kisfaludy utca, Futó utca stb.) különböző fegyveres csoportok védték, hogy a szovjetek a Práter utcába és a Corvin közbe ne tudjanak bejutni. A támadó szovjet tankok ellen barikádokat emeltek a felkelők különféle törmelékekből, kiégett közlekedési járművekből, Vargáék cementes zsákokból és egyéb törmelékekből állítottak akadályokat az orosz harckocsik ellen a Vajdahunyad utcában. A barikádok mögé, az Üllői út felé állították be géppuskáikat. A benyomuló orosz tankok a központot akarták megsemmisíteni, de ekkor ez nekik nem sikerült nekik, mivel a *pesti srácok* igen sok bajt okoztak a szovjeteknek: a fiatal fegyveres felkelők kiválóan ismerték a terepet, a szűk és keskeny utcák még jobban kedveztek a gyorsan mozgó forradalmároknak, hiszen a szovjet harckocsik gyakran szorultak be, amelyet a *pesti srácok* gyorsan ki is használtak: a lakóházak erkélyeiről Molotov-koktélt dobtak a harckocsik szellőzőnyílására, amelyek menten kigyulladtak, majd kiégtek. Az égő tankból kimenekülő szovjetekre golyózápor várt.²⁰ A felkelők a szovjetektől ágyút is „szerezték”, az oroszok néhány esetben úgy közeledtek a Corvin köz felé, hogy a harckocsijuk után ágyú volt kötve, azt húzták maguk mögött. A megsemmisített tank után az ágyú megmaradt, amelyet a *corvinisták* eltulajdonítottak és felhasználtak a harcok során. A heves harcok a Corvin közben október 28-áig, délig tartottak.

Október 28-án korán keltek Vargáék, és ki lettek vezényelve géppuskákkal és golyószórókkal a kapualjakba és az erkélyekre, mert azt a hírt kapták, hogy: „a PB úgy döntött még az éjszaka, hogy a szovjet harckocsik és gyalogság támogatására bevetnek magyar alakulatokat[a Corvin köziek ellen]”, a Nagyvárad téren a katonaságot is fel is vonultatták, de a *corvinisták* összetűzésbe nem kerültek velük. A Corvin közben harcolók el akarták kerülni a magyar alakulatokkal lévő harcot, mert nem akartak magyar testvérükre löni,²¹ ráadásul tudták róluk, hogy nem ÁVH-sok. A harcra nem került sor. Varga úgy emlékszik, hogy délben megszólaltak a harangok, amelyet utoljára gyerekkorában hallott, valamint a házakba kirakott rádiók sugározták Nagy Imre bejelentését, mely szerint: „A kormány a további vérontás megszüntetése és a békés kibontakozás biztosítása érdekében elrendelte az általános

²⁰ PONGRÁTZ, 1982-2004. 66.

²¹ PONGRÁTZ, 1982-2004. 96.

tűzszünetet[...].”²² Mire végleg elcsendesedtek a Corvin közben a puskák, fegyverek, nagyjából délután fele járt már az idő.

Nagy Imre október 27-én választás elé érkezett: vagy ellenforradalomként értékeli az addigi eseményeket, amelyet még nagyobb szovjet hadsereggel fojt vérbe, vagy forradalomként kezelve átáll a felkelők oldalára. Nagy a másodikat választotta, október 28-án. A tűzszüneti napon megparancsolta Nagy Hegedüs Andrásnak és Janza Károlynak(honvédelmi miniszter), hogy állítsák le a Corvin köziek ellen tervezett támadást, majd bejelentette az általános tűzszünetet.²³ Október 28-a és november 4-e között a Corvin köz fegyverropogásoktól mentes volt. Október 30-án megalakításra került a Nemzetőrség, melynek főparancsnokává Király Bélát választották, a nemzetőrök feladatául a rendfenntartást, közrend védelmét, a karhatalmisták és pártfunkcionáriusok begyűjtését és megmentését a népharagtól, valamint ezen személyek törvényes felelősségre vonását jelölték meg.²⁴ Minden nemzetőrt igazolvánnyal láttak el. A tűzszünetet követően megkezdődhettek a romok eltakarítása, az elesett forradalmárok tisztességes eltemetése, újra megindult a fővárosban a tömegközlekedés. Október 31-én Nagy Moszkvától a szovjet hadsereg kivonását kérte, valamint Ausztriához hasonlóan semlegességi státuszt akart elnyerni, melyre a nyugatiak-főként az ENSZ-segítségét kérvényezte.²⁵ November elsején még többen csatlakoztak a Corvin köz felkelőkhöz,²⁶ az új parancsnok innentől Pongrátz Gergely lett, Iván- Kovács László helyett. Az októberi harcok során, nagyjából 30 *corvinista* forradalmár veszítette életét.²⁷

Varga is beállt nemzetőrnek október 30-án, igazolvánnyal és karszalaggal lett ellátva. A nemzetőrségi szerepvállalás nem volt kötelező. A nemzetőrök járőrszolgálatot teljesítettek, „társuk” minden esetben egy katona volt(valamint, ha volt rá mód, akkor rendőr is). Feladatuk a járőrszolgálaton kívül, a vidékről érkező élelmiszer- és segélyszállítmányok(kötszer, gyógyszer stb.) szétosztásában segédkezés, valamint ezen teherautók kirablásának megakadályozása. Varga

²² SZAKOLCZAI, 2006. 183.

²³ RAINER M., 1999. 277-278.

²⁴ SZAKOLCZAI, 2001. 63.

²⁵ GYŐRI SZABÓ, 2011. 232-233.

²⁶ PONGRÁTZ, 1982-2004. 163.

²⁷ EÖRSI, 2001. 41.

elmondta, hogy Ausztriából élelmiszert, gyógyszert küldtek. Az osztrák adakozó kérése annyi volt, hogy a Corvin köziek álljanak össze egy csoportképre fegyveresen, a fotó a Vajdahunyad 41. szám előtt készült.²⁸ A nemzetőrök éjjel-nappal vigyáztak az üzletekre, hogy ne rabolhassák ki, nappal a sorban állást ellenőrizték és felügyelték. Varga szerint a fiatalabb generáció bízott Nagyban és a békében, az idősebbek viszont ennek ellentétét mondogatták, ők már nem bíztak Nagy Imrében, mondván túl sok az olyan politikus, akik a Rákosi-rendszerből maradtak meg. Vargáék az ENSZ csapatokban is ez idő tájt nagyon bíztak(pedig október 28-án az amerikai külügyminiszter, John F. Dullas kijelentette, hogy „az Amerikai Egyesült Államok nem tekinti potenciális katonai szövetségesnek[Magyarországot]”, amiről másnap Charles Bohlen nagykövet tájékoztatta Moszkvát²⁹), hiszen a Nyugat vérplazmákkal, kötszerekkel, minden ilyenemű segélyszállítmánnyal támogatta a forradalmat, valamint a Szabad Európa Rádió(SZER) propagandája is növelte a hitet a forradalmároknak, hogy az Amerikai Egyesült Államok és az ENSZ a magyarok mellett állnak mindenben.

Varga János november 3-án elhatározta, hogy hazamegy: szüleinek visz egy kis ételt, amelyet a Corvin közben kapott, valamint átöltözik és lefürdik, Méhes Pál barátját kérte meg, hogy vigye el őt Pomázra. Kora délelőtt a tervét elmondta az ottani parancsnoknak, Kiss Károlynak(Kiss Karcsi), de Kiss azt válaszolta, hogy „Nem lehet, *Kicsi*, mert összetartás van!”. Ez annyit jelentett, hogy valami készülődés van, amit az ottani vezetők már sejtettek, tudhattak, ezért nem szabadott a helyszínt elhagyni. Végül Kiss hazaengedte egy rövid időre, Varga János hazament, majd miután lefürdött, visszatért a Corvin közbe(a szülei nem akarták visszaengedni). Miután a Corvin közben megvacsoráztak, ruhástól lefeküdtek aludni.

Október 31-én Hruscsov döntött az ismételt orosz beavatkozásról, de már nagyobb létszámmal, a cél már nem csak az elrettentés volt, mint október 24-én, hanem a forradalom tényleges leverése. Hruscsovnak jól jött a nemrég kirobbant szuezi válság, ugyanis az USA-Magyarország helyett- az észak-afrikai térségre fókuszált, de feltételezhető, hogy Moszkva Suez nélkül is a beavatkozást választotta

²⁸ Fehér Könyv III., 77.

²⁹ ZACHAR, 2007. 287.

volna. November 3-ára az összes csatlós államtól megkapta Hruscsov a támogatást.³⁰ November 3-án Mindszenty József hercegprímás a forradalmat szabadságharcnak nevezte rádióbeszédében.³¹

3.4. A szabadságharc

November 4-én hajnalban, a szovjetek hadüzenet nélküli háborút indítottak Magyarország ellen, a beavatkozás a *Forgószél* hadművelet nevet kapta, amelyben mintegy „60 ezer orosz katona, 8 gépesített, 1 harckocsi-, 2 lövész-, 2 légvédelmi tüzér, 2 repülő, 2 légvédelmi deszant hadosztály” vett részt.³² Nagy Imre segélykiáltást intézett a nyugati hatalmakhoz, de beszéde süket fülekre talált, az USA felesleges propagandával-a SZER közreműködésével- bízta a forradalmárokat a harcok folytatására. November 4-én ismét harcba szálltak a *pesti srácok* az orosz intervenció ellen, de a hatalmas szovjet fölény minden igyekezetet likvidált.

Varga János és bajtársai november 4-én, hajnali fél 5-5 óra körül arra ébredtek, hogy ismételten szovjet tankok közelednek, a Corvin közből valaki riadóztatta a forradalmárokat. Varga azt az álláspontot képviseli, hogy a tűzszünet idején, amikor rengeteg bémészködő akadt, akkor az utcai emberek között lehetett orosz katonai megfigyelő, aki feltérképezte a környéket(esetleg még fényképet is készített), hiszen november 4-én-szemben októberben- a szovjetek már céltudatosan támadtak, nem forgolódott a harckocsi csöve, hanem nyomban lőtt, a Corvin köz páncéltörő-ágyút azonnal megsemmisítette.

Varga János november 4-én, a reggeli órákban, megsebesült Wittner Máriával a Vajdahunyad utca sarkán, Varga a fejébe, Wittner a lábába szilánkot kapott egy lefáradt repeszgránát következtében. Wittnert a Péterffy utcai kórházba, a pomázi forradalmárt az Illés utca- Práter utca sarkán lévő elsősegélynyújtó helyre vitték, de csak a baleset után órák múlva, mert a tomboló harcok miatt, nem tudtak a helyről elindulni. Koradélután, miután az oroszok elérték az elsősegélynyújtó hely

³⁰ GYŐRI SZABÓ, 2011. 234-237.

³¹ SZAKOLCZAI, 2006. 281-283.

³² HORVÁTH, 2006. 41.

környékét, többen elmenekültek, Varga egy sebesült fiúval visszatért a Práter utcába a harcolókhoz. Szürkületkor a tomboló harc-Varga elmondása alapján- abbamaradt. Varga a fejsérülés miatt összevέrezte viharkabátját, ezért a társai kitalálták, hogy rendőregyenruhát vegyen fel, mert az volt a Corvin közben, női rendőregyenruhát kapott, mert méretben az passzolt, valamint egy új géppisztolyt. Az első reggelije-dél körül- egy tejeskávé volt, mert a kötözés miatt nem tudott normálisan enni, délután már új kötözést kapott. Még aznap kaptak egy parancsot, hogy menjenek át a Royal csoportnak segíteni, a Royal Szállóhoz, mert a szovjetek támadásra készülnek. A szovjetek már este lőtték az épületet.

November 5-én gyalogsági támadást kaptak a szovjetektől, a Főposta épületére menekültek, a padlásra. Az itt lévő Vajdahunyd utcai harcosok közül valakik kifüstöltek Molotov-koktélokkal a Főposta épület alján lévő orosz teherautót, amelyben három katona veszítette életét.³³ Néhány nap múlva jött egy ukáz, hogy rejtsek el a fegyvereiket a Főposta épületébe, és menjenek át a Szilágyi Erzsébet fasorhoz-ahol a találkozó volt-, majd onnan menjenek fel a Vörös Csillag Szállóhoz, ahol újból fel lesznek fegyverezve. A Vajdahunyd utcaiak közül csak Varga és Kludskiy Géza érkezett meg, de itt már nem harcoltak.³⁴ Feladatuk a szállónál, a katonai rádió lokátor-állomás biztosítása volt. November közepéig volt Varga János a szállónál, amikor megtudta, hogy közelednek a Svábhegyre az oroszok, Varga elmenekült társaival elmenekült onnan, néhány nap múlva hazament Pomázra.

November 11-12-e körül a szovjetek leverték a harcokat, a forradalom és a szabadsága íze ezzel szertefoszlott.

³³ EÖRSI, 2001. 253.

³⁴ EÖRSI, 2001. 253.

4. Pomáz az 1956-os forradalom idején³⁵

4.1. A forradalom Pomázon

A budapesti események híre hamar eljutott a vidéki településekre, köztük Pomázra is. A település a főváros vonzáskörzetében fekszik, HÉV-vel könnyen megközelíthető, így Budapesten sokan tanultak vagy dolgoztak (napjainkban szintúgy), aminek következtében sok Pest megyei-köztük pomázi- fiatal részt vett a budapesti eseményekben.³⁶

Pomázon az októberi események békés úton folytak le, harcokra nem került sor, október 23-án lényeges történés nem volt. Az első említésre méltó esemény 24-ére tehető, a település lakóinak nagy része az I. világháborús emlékműhez ment, ahol Pomáz egyik lakója, Farkas Zoltán elszavalta Vörösmarty *Szózatát*, majd az ott lévőkkel együtt elénekelte a *Himnusz*t. Október 26-án megalakulásra került a helyi Nemzeti Bizottság (melynek elnöke Farkas Zoltán lett), ezután merült fel az ötlet, hogy Pomázon is szervezzék meg a Nemzetőrséget, amely 29-én alakult meg, fegyvereket a szentendrei katonai laktanyából és a pomázi légvédelmi tüzer-ütegből szereztek,³⁷ parancsnoknak Bóna Zsigmondot választották, a parancsnokság a tanácsházán működött, mely fekhelyet biztosított a nemzetőrök számára, valamint tetőtere fegyverraktárként funkcionált.³⁸ A pontos pomázi nemzetőrlétszámot meghatározni nagyon nehéz, kezdetben nagyjából 80-100 fő lehetett, majd ez a szám 20 fő-re csökkent november 4-e után. Feladatuk Pomáz békéjének megőrzése, rendfenntartás, az esetleges fegyveres konfliktus elkerülése. Héder Géza a Nemzetőrség megalakulásakor nem volt jelen, csak október 30-a után csatlakozott, miután Pomázra hazatért, ugyanis Vácott katonai szolgálatot teljesített. Elmondása alapján, a forradalom kirobbanása után, a váci kaszárnyából a tisztek elmenekültek, így néhány nap után a kiskatonák közül többen- Héder is- hazamentek. Az utat Héder Géza gyalog, szekéren tette meg, a Dunán halász szállította át csónakjával. Miután

³⁵ Hivatkozva végig: HÉDER Géza interjúk, 2014.

³⁶ BÖÖR-TAKÁCS, 2006. 263-264.

³⁷ ÁBTL, V-150395

³⁸ KÖNCZÖL-VICSOTKA, 2011. 5-22.

beért a településre, a nemzetőrök igazoltatták, Bóna elé állították, aki felkérte, hogy legyen a helyettese, még aznap a pomázi Nemzetőrség parancsnok-helyettes lett. Héder elmondása alapján, nemzetőri motivációja Arany Jánosnál és Jókai Mórnál keresendő, akik 1848-ban nemzetőrök voltak. Feladatuk továbbá a község védelme és a rendfenntartás mellett, a Dobogókő felől érkező autóbuszok ellenőrzése, amelyeken ÁVH-s tisztek utaztak családjukkal, ugyanis Dobogókőn BM-es üdülő volt. A buszon utazó karhatalmistákat kutatták át a pomázi nemzetőrök, hogy van-e náluk fegyver. Atrocitás semmilyen esetben sem érte az államvédelmi szervezet tagjait.

November 6-án vagy 7-én³⁹ egy szovjet tank jelent meg a településen, egyenesen a nemzetőrök főparancsnoksága felé, a tanácsházához tartott. A tank tüzelőállásba helyezte csövét az épület felé, a szovjet tiszt kísérelve elhagyva a harckocsit a nemzetőrökhöz ment- Rudas András, Bóna Zsigmond és Héder Géza voltak aznap szolgálatban- egy tolmáccsal(pomázi katonatiszttel). A tolmács segítségével tudatosította a szovjet katonatiszt, hogy a legkisebb fegyveres konfliktus esetén- ha a nemzetőrök a tisztre rálőnek- szétlővi a tank azon nyomban az épületet. Mivel fegyveres ellenállást a nemzetőrök nem tanúsítottak, így az oroszok távoztak az épületből, és a fegyveres beavatkozás is elmaradt részükről.⁴⁰

November közepe táján megszűnt létezni Pomázon a Nemzeti Bizottság, a pomázi nemzetőrök 1956. november 19-én lettek lefegyverezve III. kerületi pufajkások által, de Héderék december elejéig „járőrszolgálatot” teljesítettek a faluban. December 11-én kihirdetésre került a statárium, plakátok jelezték, hogy „ezen túl csupán az aznap 18 óráig beszolgáltatott fegyverekért jár amnesztia”.⁴¹ A lőszerek és fegyverek a művelődési sportotthon színpada alá voltak elrejtve, de Bóna- félve a statáriumtól- biztonságosabb helyre kívánta azokat tenni, mivel nem adták át karhatalomnak korábban a fegyvereket.⁴² December közepe táján a nemzetőrség polgárőrséggé alakult át.⁴³

³⁹ A pontos dátumra Héder nem emlékezett, a szakirodalomban sem tudják, hogy melyik nap lehetett.

⁴⁰ KÖNCZÖL-VICSOTKA, 2011. 33.

⁴¹ SZAKOLCZAI, 2001. 223.

⁴² ÁBTL, V-141979

⁴³ KÖNCZÖL-VICSOTKA, 2011. 33-36.

4.2. Fegyverrejtegetés

December 13-án este, Bóna Zsigmond, Katona Sándor, Héder Géza, Szutter János és Rudas András(mindegyikük nemzetőr volt)- félve a statáriumtól- autóval (a gépkocsi vezetője Vadász Sándor) a fegyvereket a Majdan Polje- hegyre szállították. A helyszín kiválasztása Rudas ötlete volt.⁴⁴ A Majdan Polje-hegyen, a forradalmat megelőző időszakban tüzérségi katonai állás volt a hegyen, barakkokkal(a forradalom idején a pomázi nemzetőrök vigyáztak a katonai táborban hagyott fegyverekre), melynek szerepe Budapest légterének védelme volt. Héder próbálta Bónát a rejtegetésről lebeszélni, de Bóna azzal érvelt- ahogyan Katona Sándor említi a kihallgatási jegyzőkönyvben- „[...] hogy a megadott határidőre nem szolgáltatunk be [a fegyvereket] és nem tudjuk igazolni az eredetét és ezért el kell tüntetni.”.⁴⁵ A Majdan Poljéra átszállított fegyverek: 3 db géppuska, 6 db golyószóró, 104 db kézigránát, 1 db géppisztoly, 10 láda puskatöltény és 18 db golyószórótár.⁴⁶ Miután a fegyvereket a katonai táborban, egy előre kiásott gödörbe elhelyezték, a gödröt utána „ponyvákkal, kátránypapírral takarták le, [...] földdel és kövekkel leplezték”,⁴⁷ nehogy feltűnjön valakinek.

Héder Géza elmondása alapján, azért nem szállították be a fegyvereket időre, hanem elrejtették helyette, hogy „a rendszer terroralakulatai ne tudjanak több ártatlan ember életét kioltani”.

⁴⁴ KÖNCZÖL-VICSOTKA, 2011. 164.

⁴⁵ ÁBTL, V-141979

⁴⁶ ÁBTL, V-141979

⁴⁷ KÖNCZÖL-VICSOTKA, 2011. 45.

5. Megtorlások és amnesztia

5.1. Kivégzések, bebörtönzések

1956. november 4-én, az újonnan megalakult Kádár-kormány minden forradalmárnak büntetlenséget ígért, de az ígélet hamar füstbe szállt. 1956. december 11-én bevezetésre került a rögtönítélő bíróság, a statárium, valamint a gyorsított bűnvádi eljárás, december közepétől megkezdődtek a kivégzések, 1957-től 1959-ig tömeges kivégzések és bebörtönzések folytak az országban. 1956-59 között több mint 35 ezer embert állítottak a forradalmi tevékenysége miatt bíróság elé, melyből 22 ezren kaptak börtönbüntetést, közel 300-350 embert végeztek ki.⁴⁸ A kivégzettek holttesteit meggyalázva (arccal lefelé elföldelve, tömegesen bedobva egy sírba) az Újköztemető 301-es parcellájába temették.

Kádárék nem kímélték Nagy Imrét, Maléter Pált és Gyimes Miklóst sem, Hruscsovék már 1957 márciusában eldöntötték: ki kell végezni őket. A koncepciók perük 1958 június 9. és 15-e között folyt, ahol mindegyiküket halálra ítélték, Nagy vádja: „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés”. Másnap, június 16-án végre is hajtották az ítéletet. Nagyot és társait a Kisfogház udvarán meggyalázva földelték el, hamvaikat 1961-ben szállították át a 301-es parcellába, ahol a mártír ex-kormányfő Borbíró Piroska álnéven lett elhantolva.⁴⁹

5.2. Varga János ítélete⁵⁰

Miután november közepén a Vörös Szállóból eltávozott, hazament Pomázra. Az első politika vegzálást 1956 telén kellett elszenvednie, amikor Szentendrén a forradalom idején tanúsított szerepéről hallgatták ki. Bizonyítékok hiányában elengedték.

⁴⁸ ROMSICS, 2010. 406.

⁴⁹ RAINER M., 1999. 345- 436.

⁵⁰ Hivatkozva végig: VARGA János interjúk, 2014.

1957 nyarán újra Szentendrre vitték kihallgatásra, a rendőrség ekkor már komoly bizonyítékkal rendelkezett, a kádári Fehér Könyvben lévő Corvin közlekről készült fotón,⁵¹ egy pomázi lakos felismerte a fiatal Vargát, így egyenes út vezetett a börtönbe. Szentendrei kihallgatás után az Aradi utcai börtönbe szállították, ahol a börtönörök brutalitásukat nem rejtették véka alá. Két nap alatt, ameddig az Aradi utcában fogva tartották, olyan durván megverték a fiatal Varga Jánost, hogy a Tolnai Lajos utcai börtönben-ahová az Aradi utcai után szállították- pár napig nem vette át az ottani börtönparancsnok, addig a köztörvényes bűnözők mellé lett bedugva. A köztörvényesek gyakran vegzálták őket, legtöbbjük besúgó(vamzereknek hívták a besúgó köztörvényes bűnözőket) volt, gyakran gúnyolták a fiatalkorú forradalmárokat. 1957 őszéig a Tolnai utcaiban tartották fogva. Varga úgy emlékszik, hogy a Tolnai utcai börtönben, a kihallgatások alatt „csak” pofonokat kapott, a kemény verések már elmaradtak.

1957 októberétől ismét új helyre került, a Markó utcai börtönbe, ahol 1 hónapig cellatársa volt Mansfeld Péter, a kádári megtorlás legfiatalabb áldozata.⁵²

1958. július 23-án kezdődött az elsőfokú tárgyalása, a Fővárosi Népbíróság Gyorsított Különtanácsa, ahol gyorsított eljárásban első fokon 9 vádlottból 5-re: Wittner Máriára, Havrilla Bélánéra, Kóte Sörös Józsefre, Tóth Józsefre és Varga Jánosra halálos ítélet kért az ügyész, Iglói István, de Varga Jánosnak 13 évet szabtak ki.⁵³ A bíróság vezetője a hírhedt vérbíró, Tutsek Gusztáv volt, akit Vargáék egyik társa, Tóth az ítélet kihirdetésekor arcon ütötte. Az elítéltek ügyvédjei mind a rákosista éra halálbírói voltak, Vargát Gadó Béla „védte”, de az ügyvédek között helyet foglalt: Olti Vilmos, Péterffy Miklós valamint Major Ákos, az egyik legkegyetlenebb halálbíró. A halálos ítéletek végrehajtásához igazságügyi elmeszakértő véleménye is kellett, Vargáék dr. Kelemen Géza igazságügyi elmeszakértőhöz kerültek, akit csak a „mosolygó gyilkosnak hívtak”, ugyanis minden emberrel kedvesen beszélt, állandóan mosolygott, de mindenkire halált kért. Irodája az Ügyészségi épület emeletén volt.

⁵¹ Fehér Könyv III., 78.

⁵² EÖRSI, 2002. 30.

⁵³ EÖRSI, 2001. 618.

A másodfokú tárgyalás 1959. február 24-én volt, tanácsvezető bíró: Borbély János, a legfőbb ügyész képviselője: Borsi Zoltán. Az ítélet Varga Jánosnak maradt 13 év, mint az első fokon, Wittner halálbüntetés helyett, életfogytiglani szabadságvesztést kapott, Varga három másik társát: Havrillát, Tóthot és Kóté Söröst kivégezték.⁵⁴

Markó utcai börtön után Vácra került. 1960-tól a szabadulásáig, a Gyűjtőfogházban (ismertebb nevén, a „Gyűjtő”) töltötte a koncepciós perben kiszabott büntetését. 1963. október 25-én szabadult általános amnesztiával, 6,5 év letöltött börtönbüntetés után.

5.3. Héder Géza ítélete⁵⁵

Miután a karhatalmisták megtalálták a hegyen elrejtett fegyvereket, a nemzetőröket perbe fogták. 1957. január 25-én fővárosi pufajkások a III. kerületi pártbizottsági épületbe vitték(III. kerületi pufajkás-parancsnok: Androvics elvtárs⁵⁶), amelynek pincéjében többszöri megaláztatások és verések után kihallgatták. Még aznap este a Markó utcába szállították át, a 17-es zárkába került. A Markó utcai kihallgatáson minden ellene felhozott vádat tagadta.

1957 január vége felé, február elején a Katonai Bíróság, Katonai Osztályára került kihallgatásra- mivel a forradalom előtt tényleges katonai szolgálatot teljesített- ahol vádat emeltek ellene, a tárgyalása február 12-én kezdődött. A tárgyaláson hatan voltak perbe fogva: Vadász Sándor(gépkocsivezető), Bóna Zsigmond, Szutter János, Rudas András, Katona Sándor és Héder Géza. Vadászt szabadlábra helyezték, a többiek a BHÖ alapján halálra ítélték halálra fegyverrejtegetés vádjával. A tárgyalás után a bíróság rögtön Kegyelmi Tanácsá alakult át, ahol Szutter, Rudas és Héder kegyelmi kérését jóváhagyás végett felterjesztették az Elnöki Tanács elé(elnöke: Dobi István). Három hét után az Elnöki Tanács meghozta a határozatot:

⁵⁴ EÖRSI, 2001. 618.

⁵⁵ Hivatkozva végig: HÉDER Géza interjúk, 2014.

⁵⁶ Héder a keresztnévére nem emlékezett.

mindhárman kivégzés helyett, életfogytiglani börtönbüntetést kaptak.⁵⁷ Bóna és Katona kegyelmi kérvényét azonban azonnal elutasította, február 13-án felakasztották őket. Héder Géza elmondta, hogy kezdetben, minden egyes kivégzéskor teherautó motorja zúgott, hogy ne lehessen az akasztott emberek sikolyát ne lehessen hallani, később már a tehergépjármű motorzúgása nélkül végezték ki az elítélteket, akiknek halálhőrgése egy életre megmaradt Héder emlékezetében.

Héder Géza is 1957-től 1963-ig mintegy öt börtönben töltötte kiszabott büntetését, amelyek közül kiemelkedik a Markó utcai, a „Lordok Háza”,⁵⁸ valamint a „Gyűjtő”. 1963. március 26-án szabadult, 6 év 2 hónap börtönbüntetés után.

⁵⁷ KÖNCZÖL-VICSOTKA, 2011. 37.

⁵⁸ Váci börtön, ahol a 15 évnél súlyosabb elítélteknek elkülönített része volt.

6. Befejezés

Miután a politikai foglyok az általános amnesztia után szabadulni tudtak, a párt a III/III-as ügynökökkel megfigyeltették a forradalomban résztvevők. Kutatásaim során, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, a „Bendegúz” nevű dossziében találtam egy olyan jelentést, amelyben az szerepel, hogy 14 Szentendre és környékén élő azon személyeket figyelték meg rendszeresen, akik a forradalmi tevékenység miatt börtönbüntetésre voltak ítélve. A jelentés 1981-ben készült a Pest megyei Rendőr-főkapitányság Állambiztonsági Szerve parancsára.⁵⁹ Ez az akta jól mutatja, hogy a Kádár-rendszer figyelemmel kísérte az '56-os forradalmárok mozdulatait, szemmel tartva, nehogy megismétlődjenek, az 1956-ban kirobbanó események. Varga elmesélte, hogy a Szentendre és környékén élő ötvenhatosokat egy bizonyos Pető főhadnagy folyamatosan megfigyeltette.

Majd jött a rendszerváltoztatás, és újabb megítélést kapott az októbertől novemberig tartó időszak, ellenforradalom helyett, népfelkelésnek (1989-ben nevezte először népfelkelésnek 1956-ot Pozsgay Imre, az MSZMP reformere), majd forradalomnak nevezték az eseményt. A rendszerváltoztatás után a tananyagokba is bekerült, így a saját korosztályomnak könnyebb dolga van elődeinknél, de mégis keveset tudunk.

A Kádár-rendszer folyamatosan tartott egy újabb '56-tól, ezért minden tőle telhetőt megtett annak érdekében, hogy ne alakuljanak ki rendszerellenes csoportok, ne ismétlődjön meg 1956. A forradalmat követően kibontakozóban volt egy olyan ellenállási mozgalom, amely arra alapozott, hogy sikerül újra felvenni- akár fegyveres úton- a harcot a rendszerrel. Jelszavuk, a Márciusban újrakezdjük hamarosan a csoport neve lett, így mindenki csak úgy ismerte, a MUK. A rendszer hamar reagált, így esélyük sem volt kibontakozniuk, terveiket megvalósítaniuk. A résztvevőket lekapcsolták, a legtöbbjüket le is tartóztatták. A kádári propaganda ezt később felnagyította, és úgy prezentálta, miszerint sikeresen megakadályoztak volna

⁵⁹ ÁBTL, O-18322

egy újabb „ellenforradalmi” akciót.⁶⁰ Nem nyílt lehetőség a revánsra, megemlékezni sem szabadott egészen a rendszerváltoztatásig, a 301-es parcellához majdhogynem életveszély volt ellátogatni, munkásőri és folyamatos rendőri megfigyelés övezte a területet. A 301-es parcellánál a sírt egy horpadás jelezte, minden csupa gaz volt. Varga egyszer fényképezőgéppel ment a 301-es parcellához, amire az ott bókászó lengyelek azt hitték, hogy belügyi szervezet tagja, ezért nyomban elrohantak onnan.

A rendszerváltoztatásig tilos volt ötvenhatot megemlíteni, tilos volt megemlékezni az eseményről, a kivégzettekről. Az első említésre méltó megemlékezés, amely meghatározó volt a későbbi politikai eseményekre, Nagy Imre és társainak újratemetése, 1989. június 16-án. Az esemény mind a 350 kivégzett mártír szimbolikus újjátemetését jelképezte. A rendszerváltoztatáshoz közeledve, az MSZMP már nem tudta(sőt, már nem is igazán akarta) megtiltani, hogy az 1956-os forradalom továbbra is tabutéma legyen a köztudatban. Varga János meghívott vendégként ott volt a Hősök terén 1989-ben, valamint a 301-es parcellánál Wittner Máriával. Újra együtt mehetett ki a két Corvin közti hős a statáriális perben kivégzett bajtársaikhoz, akikkel együtt harcoltak a szovjet tankok ellen; akikkel egy börtönben töltöttek el hosszabb-rövidebb időt.

Érdekességként megjegyzem, hogy a Fehér Könyvben lévő Corvin közeikről készült fotón, ahol mindenki tarja fegyverét, a fiatal fegyveres *corvinistáról* mintázta 1996-ban Györfi Lajos *A pesti srác szobra* emlékművét, amely a fiatal Varga Jánost ábrázolja.

Sok történész keresi arra a kérdésre a választ, hogy mi volt az ötvenhatosok motivációja, hogy bátran szembeszálltak a világ egyik legerősebb hatalma ellen, a Szovjetunió ellen. Némelyik történészi csoport azt az álláspontot képviseli, hogy a sztálini mintájú, totalitárius kommunista diktatúrát kívánták a felkelők megdönteni, attól menekülni. A másik csoport viszont azt vallja, hogy a kommunizmustól akarták az országot megszabadítani. Én egy harmadik válasszal élnék, amelyet Varga János és Héder Géza fogalmazott meg. A két forradalmár szerint egyik válasz sem pontos teljesen, ugyanis az ötvenhatosok egyet akartak: szabadok és függetlenek lenni, mint

⁶⁰ SZAKOLCZAI, 2001. 89.

a szomszédos Ausztria. Héder úgy fogalmazta meg, hogy: „nem akartunk mi semmi mást, csak szabadok lenni, és hagyjanak minket békén!”.

Jelen helytörténeti munka mindenféleképpen úttörőnek számít Pomáz történetében, ugyanis Varga János Corvin közti élményeit idáig senki sem jegyezte le, tanulmány a pomázi *pesti srác* visszaemlékezéseiről nem készült. A pomázi nemzetőrök történéseiről nemrégiben került egy szakirodalom kiadásra, ami főként a levéltári anyagokat tartalmazza, teljes visszaemlékezések-mint jelen dolgozatban-csekély módon jelenik meg. A pomázi forradalmárokról írt munkám újdonságnak számít továbbá, hiszen idáig kellő mennyiségű kutatásokat az ötvenhatos helyi eseményekről nem végeztek, továbbá a fővárosban harcoló pomázi fiatalokról sem készült átfogó írásos tanulmány. A Corvin közti visszaemlékezések legnagyobb része főként a harcokra fókuszál, melyek mögött a hétköznapi motívumok meg sem jelennek. Jelen tanulmányban a fegyveres összecsapások mellett, az egyszerű, hétköznapi pillanatok(pl.: a harcolók mit ettek, hol aludtak stb.) is megjelennek, hiszen fontosnak tartottam az egyszerű momentumokat is megörökíteni. Summa summarum, Pomáz történetében újdonságnak számít az alábbi helytörténeti ötvenhatos tanulmány.

7. Irodalomjegyzék

7.1. Szakirodalmak

1956. Szerk.: SZAKOLCZAI Attila, Budapest, Osiris, 2006.

BÖÖR László- TAKÁCS Tibor: *Pest megye*. In: *A vidék forradalma, 1956*. Szerk.: SZAKOLCZAI Attila, Budapest, 1956-os Intézet- Budapest Főváros Levéltára, 2006.

BÖÖR László: *Adatok az '56-os forradalom Pest megyei történetéhez*. Budapest, TIT Teleki László Ismeretterjesztő Egyesület, 1997.

EÖRSI László: *Corvinisták 1956*. Budapest, 1956-os Intézet, 2001.

EÖRSI László: *Mansfeld Péter, a megtorlás legfiatalabb áldozata*. In: *Rubicon*, 2002/11-12.

GYARMATI György: *A Rákosi-korszak*. Budapest, ÁBTL-Rubicon, 2013.

GYÖRI SZABÓ Róbert: *A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig*. Budapest, Helikon, 2011.

HORVÁTH Miklós: *A Forgószél hadművelet. A szovjet hadsereg bevetése Magyarországon*. In: *Rubicon*, 2006/9.

KŐ András- NAGY J. Lambert: *Kossuth tér 1956*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2001.

KÖNCZÖL Dánielné- VICSOTKA Mihály: *1956 Pomázon*. Pomáz, Héder Géza, 2011.

PONGRÁTZ Gergely: *Corvin köz 1956*. Chicago, A szerző kiadása, 1982-2004.

RAINER M. János: *Nagy Imre 1953-1958. Politikai életrajz II*. Budapest, 1956-os Intézet, 1999.

ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris, 2010.

SZAKOLCZAI Attila: *Az 1956-os forradalom és szabadságharc*. Budapest, 1956-os Intézet, 2001.

ZACHAR József: *A mi huszadik századunk*. Budapest, Heraldika, 2007.

7.2. Interjúk, levéltári anyagok

ÁBTL, V-142941 Wittner Mária és tsai. Varga János gyanúsított kihallgatása, 1957. július 24.

ÁBTL, V-142941/1 Wittner Mária és tsai. Összefoglaló jelentés, 1957. november 5.

ÁBTL, V-141979 Molnár István és tsai. Héder Géza gyanúsított kihallgatása, 1957. február 5.

ÁBTL, O-18322 „Bendegúz”. 1981. március 24.

ÁBTL, V-150395 Pest megyei 1956-os monográfia. Összefoglaló jelentés, 1959. március 31.

Fehér Könyv III.(Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben)

HÉDER Géza interjú, 2014. január 12.

HÉDER Géza interjú, 2014. január 26.

VARGA János interjú, 2014. január 26.

VARGA János interjú, 2014. február 2.

VARGA János interjú, 2014. április 16.

8. Képek

A pomázi nemzetőrök a statáriális bíróságon(középen: Héder Géza)⁶¹

[illegible]

Varga János elbocsátó-levele

Varga János börtönfotója 1957-ből⁶²

⁶¹ BÖÖR, 1997. 96.

⁶² ÁBTL, V-142941